

Atatürk öröksége

Anatóliából és a Földközi-tenger partjáról jó ideje nyugtalanító hírek érkeznek. Bombák robbannak a török turistaparadicsom valamelyik szállodájánál – kedden például egy turisták által gyakran látogatott ankarai piacnál. Máskor grandiózus tüntetések zajlanak, amelyeken a több százezres tömeg, a mindent elborító zászlótenger alatt, ütemesen kiabálva ad hangot politikai akaratának. A mediterrán szenvedéllyel tüntető embereknek sikerült megakadályozniuk, hogy a muzulmán papsággal szoros kapcsolatot ápoló Abdullah Gül külügyminiszter, felhasználva a török parlamentáris demokrácia kialakult menetrendjét, megszerezze a köztársasági elnök tisztét.

A letéteményes

Ami eddig történt a részben Európában, nagyobb részt azonban Nyugat-Ázsiában fekvő, hetvenmilliós országban, az távolról sem csak Törökország, hanem egész kontinensünk, sőt az egész iszlám világ jövőjét befolyásolhatja. Ezért sem közömbös, hogy a jelentős parlamenti többséget maga mögött tudó török kormány eredetileg be akarta vetni a karhatalmat a tüntetők ellen. A hadsereg vezérkara azonban – amely igen szoros kapcsolatot ápol a NATO-országok vezetésével és az amerikai katonai elittel – ezt megakadályozta azzal, hogy ultimátumot intézett az elnöki jogosítványokat már szinte magáénak érző Gül külügyminiszterhez, valamint a hatalom tényleges birtokosához, Recep Erdogan kormányfőhöz. A katonák kieroszakolták, hogy június végére parlamenti választásokat tűzzenek ki. Az ország gazdaságába – és nem csak a hadiiparba – mélyen beágyazódó főtisztek hagyományosan kulcsszerepet játszanak Törökország politikai életében: az elmúlt negyven évben négy alkalommal is magukhoz ragadták a hatalmat. A velejéig átpolitizált tisztikar, amelyik "megdolgozza" a hadseregbe újonnan érkező, mélyen vallásos vidéki tisztiiskolásokat, a világi Törökország prófétájának, Kemal Atatürknek az intelmeire hivatkozva időről időre retrográdnak minősített pártokat osztat fel, neves embereket börtönöztet be vagy ítéltet halálra. És csupán azt követően vonul vissza a kaszárnyákba, miután a török elit ünnepélyes ígéretet tesz, hogy szakít a korrupcióval, főleg pedig a vallási fundamentalizmussal. A vidéki klánok azonban a következő parlamenti választáson általában a nyugatos nagyvárosi riválisok fölé kerekednek, és megkísérlik a maguk valóban retrográd értékei felé fordítani az ország szekerének rúdját. Ilyen kísérlet volt az is, hogy megpróbálták Gülből elnököt csinálni.

A válság igazi oka

A kialakult helyzet azonban most még nem fenyeget katonai puccsal. Már csak azért sem, mert a kormányzó Igazság és Haladás Pártja időben visszaléptette az ambiciózus Gült, a belső ellentétek által megosztott tisztikar pedig nem is lenne képes átvenni a hatalmat. E forgatókönyv ellen szól az is, hogy a török gazdaság prosperál. Az ország területén épülő, illetve tervezett kőolaj- és földgázvezetékek pedig újabb fellendülést ígérnek. A török kormány a hadsereg ataturki hagyományaival szembemenetelve igyekszik szorosabbra fűzni kapcsolatait a mohamedán arab államokkal. Ez is szerepet játszik az Európai Unió merev távolságtartásában. Angela Merkel német kancellár nemrég egyenesen azt mondta, hogy "szó szerint fáj a feje a Németországban dolgozó több mint kétmillió török közösség okozta gondok miatt". Nicolas Sarkozy, az új francia elnök hozzá hasonlóan hallani sem akar Ankara EU-tagságáról. Ez persze az iszlám világ felé taszítja a török politikai osztályt.

Az államalapító akarata

A sokasodó problémák további láncszeme a többmillió törökországi kurd kisebbség, amely váltig hisz a Törökországtól való elszakadásban és abban, hogy egyszer közös államban él majd az Irakban és Iránban ugyanezért küzdő testvéreivel. A világszerte erős pozíciókkal rendelkező örmény diaszpóra is folyamatosan vádolja a mindenkori ankarai kormányt, amely mindmáig nem hajlandó bocsánatot kérni az örmények között 1915-ben végrehajtott szörnyű gyilkosságokért. Az elnökválasztás kudarcra ismét bebizonyította, hogy a társadalmi küzdelem Törökországban nem a pártprogramok szerint zajlik. Az olyan semmitmondó nevek, mint "Az Igaz Ösvény Pártja", "Az Anyaország Pártja", a "Fiatalok Pártja", a "Köztársasági Néppárt", vagy az "Elégedettség Pártja" nem vonzzák a szavazókat. A török politikusok – akár a "külön török utat", akár a "Nyugathoz való felzárkózást" hirdetik – többnyire az országot a késő középkor mocsarából és a káoszából kiemelő Kemal Atatürköt tartják példaképüknek. Az országcsonkító Párizs környéki béke paragrafusait felrúgó politikus örökségéből azonban mára kevés maradt. Hiszen a "törökök atyja" nemcsak a csador meg a fez viselésének tiltásával, a modern alkotmány és közigazgatási rendszer megalkotásával, nyelvújítási princípiumokkal írta be nevét országa történetébe. Olyan erős fékeket épített a rendszer működésébe, amelyek megakadályozzák a visszatérést a múlthoz. De jure ezt a szerepet hivatott betölteni a parlamenti többséggel szembeszállni képes, erős elnöki hatalom, az alkotmánybíróság és más jogintézmények. De facto pedig a hadsereg, amelynek mostani fellépésétől láthatóan tart a török történelem kemáli korszakát felszínesen ismerő nyugati politikusok egy része. Az euroatlanti világnak szokatlan kötélhúzás újabb bizonyítéka a

civilizációk küzdelmére már másfél évtizede figyelmeztető Samuel Huntington igazának. Valóban sok függ attól, hogy kinek az oldalára áll majd ez a geostratégiailag és gazdaságilag igen fontos régió.

Megjelent: Magyar Hírlap, 2007. 05. 29.